

aiudul

EXEM-
PLARUL

2

L E I

Abonament:
120 Lei anual, 60 Lei pe 6 luni.
Publicăm anunțuri și reclame.

CULTURAL, ECONOMIC, SOCIAL ȘI POLITIC INDEPENDENT
Apare săptămânal. — Redactor: OVIDIU HULEA.

Redacția și administrația:
Strada Mihai Viteazul No. 1.
— Casina Română —

Pentru sfinții neamului

Sunt cam 160 de ani, decând, pornind din Albac, dintre munții împădurii cu cetină plină de vigoare neistovită — un aspru țaran, un moș dârz, cu polită privire de oțel, se așternu drumului și prin o opintire uriașă străbătu — Dumnezeu cel atotștiutor știe cum — câmpii și munți, ape și pustie, orașe și împărății — până la Impăratul dela Viena, până la care n'a ajuns nici odată o față arsă de suferinți, un trup încovoial de muncă, un roboțas din mulțimile de care gema pe atunci pământul. Dacă n'ar fi fost în el o mândrie de om slobod, o amarnică sete după dreplate și-o hotărîre măreață, înfricoșată de-a cuceri pentru frații lui un viitor mai senin, Horia ar fi putut rămănea în satul lui; fruntaș în sfânta biserică, la strană, izvoditor din cărți bătrâne, minunat cantor de tropare și călăvasii, poate și-un om al împărăției, puternic, stăpân peste sat și peste pădurile în care și-ar fi putut crește ci-readă de vite, sute de oi și ar fi putut avea în șerparul din piele groasă, galbeni cu jărătic de lună-răsare, din care ar fi putut țihni, în frumusețea munților, până la adânci bătrânețe. Dar n'a fost așa! În mintea lui, luminată de adevărul lui Hristos, s'a dăltuit ca piatra munților adevărul că nu Dumnezeu l-a făcut pe om, pe unul să se buiecească neam

de neamul lui în mătăsuri, în palate și'n fărâdelegi născocite de frândăvie diavolească, iar altul să'ngrășe pământul, țarina hotarelor și culmile munților numai cu lacrimi, cu sudori și cu blesteme.

Și ca suflet ales, blând, dar neînfricat ce era, după ce a bătut la toate ușile, la toate instanțele, până și la milă împărătească — s'a reîntors pe valea Arieșului, cu limpedea lui apă vierzuie și cu încă doi frați, din aceeași plămădă ca și el — cu Cloșca și Crișan — a pornit răzmerița cumplită, ca un strigăt ce nu se mai putea gătui, ca o desnădejde ce trebuia lăsată să arete ea — toată grozăvia suferințelor ce nu mai puteau fi înăbușite. Dar nemeșii n'au înțeles nici spovedania aceasta a morții și'n loc de a vindeca rănille — au rupt în roată — cu raf de țâș cumplit, picioarele cari s'au pietrificat de povara drumurilor făcute și-au spart coșul pieptului în care s'au sărutat și-au plâns suspinele suferințelor... Ce cumplit praznic acela al uciderii lui Horia și Cloșca, ce neștearsă pață pe numele de om, chipurile de nobil, care a putut sta față la o astfel de grozăvie.

Frați săteni — aceasta uluitoare jertfă, aceasta sfântă suferință vrea Regele s'o preamărim împreună, în ziua de 14 Octombrie — la Bălgăradul, unde acești mucenici s'au svârcolit în sânge

și-au adormit în Domnul cu fețele încrâncenate de dureri supraomenești! Să ne urnim deci din țihna caselor, din liniștea satelor, din văgăunile cele mai îndepărtate, din creasta munților, pe unde numai soarele și românul se nălănesc și mulți, neenumărați, așa cum ne-a lăsat Dumnezeu să fim, par'că nu mai conținește pământul să ne prăsească — să pornim la Alba-Iulia, copii și fete — flăcăi și bărbați, moșnegi și bunițe — toți și toate, în hainele cele mai curate, cu inimile cele mai calde, cu suflete una în noi toți...

Să aducem prinos de recunoștință lui Horia, lui Cloșca și lui Crișan!

Dacă nici pentru datorința aceasta nu ne putem rupe timp, nu ne putem face una, nu suntem vrednici să mai împingăm mormintele părinților și sfințele moaște ale mucenicilor, cu hoitul de carne și oase a trupurilor noastre, nu suntem vrednici de libertatea și dreptatea de care ne-am înfruptat.

Lăsați deci la o parte orice zavistie, orice nepăsare, orice lucru și veniți fraților să dăm sărutarea sufletului nostru pomenirii celor mai vrednici dintre noi, și astfel întăriți în gândurile cele mai curate pentru neam și țară, rege și viitor, să ne învrednicim de toată bucuria unor zile mari, pentru care n'au pregetat a se jertfi cu atâta măreție sguđuitoare, sfinții mucenici ai neamului nostru.

OVIDIU HULEA.

ROATA

de LIVIU REBREANU.

Dis de dimineață un lăcătuș, însoțit de un căprar semet, veni să-i scoată lanțurile dela mâini și dela picioare. În vreme ce lăcătușul lucra bombănind, Horia întreabă:

— Așa dară azi are să fie...?

— D'apoi altfel de ce și-ar lua fiarele? se răsti căprarul ursuz. Azi, azi! Poți să și zici ocinășele!

— Noa bine — murmură Horia liniștit, parc'ar fi fost vorba de altceva.

Peste vre-o două ceasuri se ivi popa Nicolae; dar acuma cu patrafirul după cap. Horia ingenunchiă fără să mai aștepte vre-o vorbă și ascultă piérdut rugăciunile pe care preotul le spunea mai limpede ca totdeauna, încât fiecare cuvânt li cobori în inimă și în acelaș timp i se tipărea în minte ca și când ar fi vrut să rămăie acolo în vecii vecilor.

— Noa, hai să mergem că ne așteaptă ceilalți! zise apoi deodată preotul, dar din pricina emoției, cu un glas atât de lumesc, parcă l'ar fi poftit la o plimbare de plăcere.

Un soldat deschise ușa și eșiră în gang, unde Horia își aduse aminte că nu și-a luat căciula. Cellalt paznic însă i-o puse în cap, strâmb.

— Și dacă mergeam fără cușmă, tot

acolo-i — zise dânsul foarte încet, încercând să zâmbească, dar oprindu-se înfricoșat de ceva.

Subt poartă, în mijlocul unui grup de soldați, stătea Cloșca, cu obrajii pământii și, în ochi, cu o privire care nu se dumirea deloc.

Un glas ascuțit tipă o comandă scurtă. Soldații înțepeniră, apoi se înșirară astfel că preotul rămase la mijloc între cei doi osândiți. Altă comandă scăpără și convoiul se puse în mișcare, eșind pe poartă afară. Drumul cotea la stânga îndată, pe lângă șanțul cetății, foarte puțin întrebuițat, zăpada deabia era bătătorită și desigur numai de o trupă de soldați care o fi plecat să păzească ordinea în cursul execuției. După ce ocoliră zidurile de apărare, se abătură pe alt drum, mai umblat, pe care însă îl părăsiră curând, apucând pe coasta lină ce se prelungește spre miazăzi până în dreptul porții celei mari a cetății.

Toată coasta era plină de oameni. Convoiu condamnăților înainta greu spre colina unde se ridicase eșafodul. Două cordoane de soldați însemnau calea de urmat. Din mulțime porniră glasuri dușmănoase, sudălmii, blesteme. Se văzură și pumni strâși amenințând pe cei ce mergeau la moarte.

Aproape tot orașul Bălgărad năvălise să vază execuția celor doi capi ai rebeliei. Contele Iankovits, omul împăratului, poruncise comitatelor vecine să trimită din fiecare co-

mună câte șase țărani la Bălgărad, ca să se îngrozească și să nu se mai gândească la răzvrătiri. Din patru sute nouăsprezece sate fură astfel aduși două mii cinci sute cinsprezece români la moartea crăișorului lor. Mai mulți erau însă orașenii, veniți de bună voie, dornici de spectacolul chinurilor. Căci mulțimea care înconjura eșafodul în dimineața de Luni, 28. Februarie 1785, se zicea că a fost de peste șase mii de oameni.

Pe o estradă de câțiva stânjieni pătrați se vedea de departe călăul în costum roșu învârtindu-se de ici-colo, dând porunci ucenicilor, rotindu-și privirile asupra mulțimii, mândru că toți ochii îl urmăresc cu infrigurare. Soldați cu baioneta la armă înconjurau estrada la câțiva pași de jur împrejur, ca să oprească apropierea curioșilor sau a furioșilor și să asigure solemnitatea evenimentului. Câțiva ofițeri și câteva persoane deosebit de simandicoase erau înălăuntrul cordonului militar spre a putea urmări mai bine spectacolul.

Cu cât convoiul condamnăților se apropie, cu atât enervarea lumii sporește. Comisarul execuției, maiorul Ortmayer, e foarte agitat și aruncă priviri mânioase mulțimii gălăgioase. Ii vine mereu să răcnească să se facă tăcere, dar nu îndrăznește fiindcă nu-și aduce aminte că în regulamente să fie vre-o dispoziție de acest fel. Spre mulțumirea lui însă în clipa când condamnății cu preotul se

Din vremile lui Horia

Ca să înțelegem bine pentru ce se zice că „neamul, care nu-și cinstește eroii, nu este vrednic de ei”, voi încerca să descriu câteva din greutățile ce le-au purtat și mizeriile ce le-au îndurat Românii pe vremea lui Horia, pentru ce au trebuit ei să răscolească poporul și să aducă acea grozavă jertfă a vieții lor prin care au devenit într-adevăr martiri ai neamului nostru.

Pe acele vremuri și cu mult mai înainte ca-și lungă vreme după aceea *Românul în țara lui*, era mai rău purtat și batjocorit decât dobitoacele.

Și iată cum: Mai întâiu *legea și credința românească* era huiduiată și batjocorită de către nemeșii unguri. Românii nu erau luați în seamă decât dacă primeiau legea ungurească, dar atunci, bine înțeles, trebuiau să se facă unguri, dar nu s'au făcut, căci au avut norocul să aibă oameni luminați, cari au știut să le arete primejdia și să-i lumineze: cum a fost de ex. episcopul dela Blaj, Inocențiu Micu, care fiindcă n'a reușit nici în dieta din Ciuj, nici la curtea împărătească să câștige drepturi pentru neamul românesc, mai bine a murit în străini decât să mai vadă cu ochii suferințele Românilor. Sau cum spunea călugărul Sofronie din Cioara: „A trecut puterea domnilor! Acum noi suntem stăpâni!” pentru care a suferit și temniță.

Să ne aducem aminte întâiu că țărani — pe aceste vremuri — erau deja de sute de ani iobagi, fără nici un drept de stăpânire a pământului.

Până pela 1760 singuri Moșii aveau oarecari drepturi ca spre exemplu: pământuri proprii, fânețe, pășuni; aveau târguri, drept de crâșmă, de vânat și pescuit; duceau lemne cu plutele pe Arieș și pe Mureș. Aveau ferăstraiele lor și mori, și pentru toate acestea nu plăteau nici o dare. Nu plăteau nici vamă pentru produsele aduse pe seama lor. Aveau apoi judecătoria proprie, cari judecau pricinile dintre ei.

Dar nemeșii unguri le-au luat aceste drepturi și le-au pus în spinare sarcini grele și nedrepte. Nu i-au mai lăsat să taie și să vândă lemne din codrii lor, ba i-au obligat ca să taie acuma lemne pentru nemeși și să le care pe seama lor. Astfel au fost odată obligați să taie 12.182 stânci lemne, pe cari să le transporte drum de 3—4 zile pe seama domnilor unguri: erau apoi datorii să cosiască zile și săptămâni de-arândul la fânețele statului, să strângă și să transporte fânul, să ducă vinul și rachiu de 3—4 zile, până la Zlatna spre pildă, apoi să transporte fier dela Hunedoara la minele dela Abrud și Roșia, să aducă orz din Ungaria pentru berăria sta-

tului, depărtare de câte 10—12 zile și toate acestea pentru un preț mizerabil sau chiar pe nimica.

De acuma în colo trebuiau să și cumpere bucatele dela arendașii moșiiilor statului, toți nemeși și încă cu preț în-doit, căci nu mai aveau voie să și-le aducă singuri de unde vreau.

Dacă muria vre-un român, moștenitorii erau siliți să plătiască erariului (statului) întreg prețul moștenirii, trebuiau deci să o cumpere dacă aveau cu ce, altfel rămânea statului sau mai degrabă nemeșilor.

Pentru armată erau siliți să de a lucruri pe cari ei înșiși trebuiau să le cumpere.

Li s'a luat și dreptul de fabricat rachiu și crișmăritul: nici din prunele sau mierea lor nu mai aveau dreptul de a face beuturi. Cel ce era prins că fierbe rachiu, era crunt pedepsit precum vom vedea mai jos.

Când trimișii Românilor cereau îndreptarea acestor rele dela guvernul din Sibiu sau dela curtea împărătească din Viena, ei erau pedepsiți foarte aspru ca de pildă cu gloabă de 100—200 florini (5.000—10.000 lei astăzi) sau erau închisi și bătuiți ca niște tâlhari la trei hotare.

Pedepsele ce se dădeau celor nesupuși erau din cele mai crude și sălbatece. Așa de exemplu ca să amintesc un singur caz însemnat chiar de un istoric ungur: pe moșia baronului din Gaița de jos cei ce nu se supuneau, erau acățați în coș (horn) la fum. În alte locuri li-se dădea câte 25—100 sau chiar 200 de bețe la spate. Uneori li-se ardea talpa cu vătraul roșu.

Și când ne gândim că Românii erau neasemănat mai mulți decât asupritorii lor de veacuri, precum o recunosc aceasta chiar scriitorii unguri cari povestesc despre acele vremuri, nu e de mirare că Românii huiduiți, disprețuiți și chinuți atât de barbar pe de o parte, pe de alta știind că ei sunt cu mult mai mulți decât fiarele ce-i schinjuiesc și mai știind și prin lumina învățaturii adusă de cărturarii timpului, icari au învățat la Roma și în alte orașe de cultură, că noi suntem cei dintâi stăpâni ai acestui pământ și deci singuri în drept a stăpâni aici, nu e de mirare că după ce nici luminatul împărat Iosif II. nu le-a putut face dreptate, au pus mână pe coase, furci, săcuri și ce le-a mai căzut în mână ca să și facă singuri dreptate trecând peste stărvuriile celor ce până aici sedeau tânțoși pe gâtul Românului răbdurii atâta vreme.

Așa se explică de ce la târgul din câmpeni din 24 Maiu 1782, Românii în frunte cu Petru Nicola și Dumitru Todea, primarul din

Albac, au spart buțile cu vin și rachiu ale nemeșilor, de au curs părăie de băutură încât și vitele și-au tulburat capul bând din băutura nemeșască, fiindcă ungurii aici împiedecară întâiaș dată pe Români ca să și vândă beutura adusă în berbințele butoiașele lor.

Dar aceasta a fost numai prevestirea, scânteia mării revoluții ce avea să vie.

Între timp Horia bătu de 4 jori drumul la Viena, la împăratul, ca să ceară dela acesta drepturi.

Acolo va fi spus împăratului înșirând — cum spune Dl. Buta — zilele săptămânii pe sfintele sale degete noduroase, următoarele: Luni muncim pentru domni, Marți, Miercuri, Joi deasemenea, Vinerea și Sâmbăta pentru a ne plăti birurile către stat, Dumineca e Duminecă pentru toate suflarea. Pentru noi Maiestate când se mai trudim?”

E limpede deci că astfel Românii au fost lipsiți de orice drepturi, căci după ce li s'au luat și micile proprietăți, tot timpul trebuiau să lucreze pe seama altora. Pentru ei nu aveau nici unde și nici când să munciască.

Dar nici aceste mizerii de necrezut n'au fost de ajuns ca să zdrobească dărzenia poporului român iobag; a trebuit ca cei ce au luptat cu atâta dispreț de moarte, să și sfârșiască viața în chinurile cele mai grozave și în batjocura cea mai umilitoare.

După ce au fost pinși prin tradare au fost aruncați în temniță, purtați pe Mureș în jos și în sus dela Deva la Aiud, ca să inspăimânte pe Români și de gândul de a mai dori drepturi.

Paharul încă nu se umpluse: eroii-martiri au fost judecați și condamnați la moarte prin frângere cu roata. Crișan, cel mai tare la suflet și mai dâr, n'a voit să le facă plăcerea ungurilor să se bucure de chinurile lui, ci mai bine și-a făcut singur sfârșitul sugrumându-se cu curelele dela opinci.

Ura diavolească a nemeșilor tot nu l-a cruțat, nici mort, căci mai întâi i-au tăiat capul, apoi i-au despicat corpul în patru și așa l-au trimis în cele 4 direcții ale vântului în tot Ardealul, după ce capul i-l puseră în țepă.

În 28 Febr. 1785 au strâns apoi cu silă zeci de mii de Români din toate părțile Ardealului, ca să vadă cu ochii fioroasa moarte a Craiului lor Horia și a căpitanului Cloșca. În fața mulțimii, mută de durere, a fost așezat pe o masă înaltă și lată mai întâiu Cloșca, iar călăul ridicând o roată mare îi zdrobia pe rând fluierile picioarelor, apoi mâinile cu deamănuntul, iar la urmă o lasă cu toate greutața pe coșul pieptului, ca să stingă din inima lui și ultima licărire de viață. Craișorul Horia a trebuit să stea tot timpul lângă tovarășul de luptă și amară suferință. Urmă Horia la rând. Călăul îi dăte vre-e patru lovituri cu roată în inimă. Corpurile lor asemenea au fost despicate

opresc lângă cele trei trepte și când el se urcă pe estradă, toată lumea amuțește parcă s'ar fi umplut de spaimă. În liniștea aceasta glasul lui se aude bine, până departe:

— Ion Cloșca, frângere cu roata, de jos în sus!... Călău, fă-ți datoria!

Călăul răspunde print'un salut militar, ca să și dea mai multă importanță, apoi se apropie de condamnați și zice pe românește:

— Ion Cloșca, vino incoace!

Auzindu-și numele, Cloșca se smulge de lângă preot, uitând să mai sărute crucea, și urcă cele trei trepte pe estradă, închinându-se repede de mai multe ori, cum obișnuia să facă Dumineca, în biserică, în fața icoanelor.

Toaleta execuției însă trebuie să dureze până să-l desbrace, până să-l întindă pe podele, până să-i lege mâinile, picioarele, corpul, ca să nu poată face nici o mișcare... mulțimea își pierde răbdarea, mai ales că și călăul, spre a-și dovedi meșteșugul, face exces de meticulozitate și se mai și oprește să se înjure pe țigănește cu ucenicii. În cele din urmă însuși ofițerul comisar al execuției îi ordonă să se grăbească.

O nouă tăcere se face în clipa când călăul pune mâna pe roata mare ce stătuse răzămâtă de stâlplul de mijloc. Toate respirațiile se opresc. Călăul se apropie, potrivește roata perpendicular deasupra picioarelor condamnatului întins jos și imobilizat, o ridică

cu amândouă mâinile puțin și apoi lovește cu ea scurt glezna dreaptă. Sgomotul osului zdrobit instantaneu, acoperit de un răcnet prelung ce izbucnește din pieptul lui Cloșca. Mușchii corpului legat cu sfori și curele se strâng și se întind ca niște răme. Indată ce gemetele slăbesc puțin, călăul repetă lovitura asupra gleznei stângi. Apoi, treptat și pe rând, fluierile, genunchii...

Horia privea cu ochii eșiți din orbite, neclintit, fără o mișcare pe față și fără o lacrimă. Preotul Nicolae Rațiu îl ținea cuprins pe după gât cu brațul, murmurând rugăciuni și agitând crucea cu mâna liberă. Craișorul însă uitase de tot pe preot. În clipa când călăul strigase pe Cloșca, el i-a zis:

— Doamne-ajută, frate Cloșcu!

Cloșca n'a auzit. Poate că nici popa. Și privind tortura fratelui său de cruce, în mintea lui Horia nu mai era decât gândul că nu și-a luat rămas bun dela dânsul și că de aceea suferă atât de mult până să moară. Gândul îl umbla prin creeri ca o muscă într'o casă pustie, alergând de ici-colo, fără preget și fără astămpăr și fără odihnă. Ochii lui mari însă vedeau numai roata, neobișnuită, părându-i-se uriașă, făcând mișcarea de lovire aspră parcă singură, ca un monstru apocaliptic.

Spectatorii mai apropiați se obișnuiau cu țipetele osânditului, care de altfel deveneau tot mai neputincioase, și numărau loviturile pentru a vedea câte suportă și a ju-

deca abilitatea călăului. După a patra lovitură, cineva strigă:

— Moare!

— Nu se poate!... Simplu leșin!... Călăul nu-i cărpaciu, e meșter!

Și asemenea controversa deveni mai vehemente și mai sgomotoasă cu cât se înmulțeau loviturile.

Aprape un ceas ținu uciderea lui Cloșca. Douăzeci și una de lovituri i-au zdrobit oasele pe rând până ce și-a dat sufletul. Și meritul călăului a fost că până la ultima lovitură, osânditul a putut geme și deci a simțit durerea, satisfăcând pe deplin dorința judecătorului de-a aplica moartea cea mai crâncenă.

— Horia, altfel numit și Ursu Nicula!

Ofițerul numai atâta strigă. Și Horia, cu un cutremur scurt, își reveni deplin. Sărută crucea, se închină, sărută și mâna preotului și zise:

— Doamne iartă-mă și ajută-mă!

Apoi urcă pe estradă fără șovăire, cu capul sus, liniștit, parc'ar fi mers la cuminecătura. Apariția lui pricinui o rumoare în mulțime:

— Horia! Horia! Horia!

Sute de buze șopteau în acelaș moment numele lui, cu intonații diferite, cu simțăminte felurite. Infățișarea bărbătească și liniștea cu care pășea în fața morții uimi pe toată lumea. Maiorul Ortmyer baremi îi urmări fiecă mișcare cu o curiozitate admirativă.

în bucăți și trimise pe roată în locurile unde au măcelărit ei pe nemeșii unguri.

Acestea sunt numai câteva din nefășițele suferințe îndurate de Români pe acele vremuri.

Căpitanii Horia, Cloșcă și Crișan nici prin chinurile cele mai grele și prin moartea năpraznică n'au putut dobândi decât o prea mică îndreptare a relelor.

Dreptatea Dzeească însă a adus izbânda

deplină a idealului lui Horia: eliberarea Românilor de sub jugul străin și strângerea tuturor fraților la sânul aceleiași dulci mame: România Mare.

Iată pentruce trebuie să fim vrednici de marea jertfă a eroilor-martori și pentruce trebuie să-i cinștim cu toată vrednicia. Pentru aceasta trebuie să mergem cu toții la Alba-Iulia.

Prof. I. Păstrav.

Sentințele de condamnare

În 14 Februarie 1785 contele Jancovits pronunță următoarea sentință peste corpul mort al lui Crișan.

Sentință.

„În urma ordinului onorabilei comisiuni cezaro-regale, înlocuite din partea Maiestății, pentru cercetarea și înfrânarea turburărilor ivite între țărani din marele principat al Transilvaniei, s'a pronunțat la data mai jos însemnată, următoarea sentință, în contra unui făcător de rele, care a fost supus cercetării împreună cu alți capi ai revoluției, anume în contra lui Gheorghe Crișan, din comuna Cărpeneș, în comitatul Albei, în etate de 52 de ani, de religie ortodoxă și iobag al fiscalului, ale cărui crime s'au constatat prin declarațiile martorilor jurați, dare care, încă mai înainte de a i-se pronunța sentința, s'a sinucis singur în închisoare.

„Gheorghe Crișan cu ocaziunea unui târg de țară din comuna Brad, a avut înțelegeri secrete cu poporul, care se adunase acolo, apoi a invitat pe oameni să se adune la biserica din Mesteacăn, ca să ia o hotărâre definitivă, spunându-le să comunice aceasta și celorlora, cari n'au fost prezenți la târg. Și ca să poată înșela pe oameni cu mai multă siguranță, ca să dobândească încrederea lor nebună și să câștige între ei o partidă mai puternică, s'a dus și dânsul la Mesteacăn, cu o cruce în mână și acolo s'au înțeles, că crucea această să le servească în viitor ca semn, după care să meargă trupele lor, apoi sub pretextul că la Alba-Iulia iobagii se vor face militari, a îndemnat poporul să-și ia merinde suficiente și să-l urmeze pe căi laterale și prin munți.

În noaptea întâia, dânsul a rămas cu poporul la Curechiu și aici a permis oamenilor să ucidă pe doi funcționari și pe doi gornici, dintre magistrații și servitorii comitatului, cari dupăcum le-a fost datoria, voiau să-i împiedice în drumul lor. Iar în ziua următoare, după ce au săvârșit acest fapt criminal, a dat

Popa Nicolae Rațiu tremura în tot corpul, ținea crucea întinsă înainte, parcă să o vază Horia și bolborosea tot mai repede rugăciuni. Pe frunte îi răsărise broboane de sudori și inima îi tremura și se svârcolea în piept.

Deodată omul roșu puse iar mâna pe roată. Lovitura zdrobi fluierul piciorului drept. Durerea fu atât de cumplită că Horia nu-și putu stăpâni un țipăt zguduitor. Popa, cu degetele înțepenite pe cruce, cu ochii la călăul cu roata, cu urechile sfâșiate de țipetele durerii, se prăbuși grămadă, leșinat.

Țipătul însă se curmă brusc, parcă Horia, cu o sfortare supremă, ar fi vrut să dovedească cum nu se lasă biruit de durere și vrea s'o înfrunte fără crâcnire precum a socotit totdeauna.

Ofițerul execuției observă. Moartea lui Cloșca fusese prea chinută și deci a putut satisface și pe cei mai vindicativi. Făcu deodată semn călăului să aplice lovitura de grație.

Roata se ridică repede și căzu a doua oară, fără a mai stârni vre-un gemăt. Craișorul, cu pieptul sfărâmat, a murit.

Spectatorii din preajma cordonului de soldați iar încep discuția: a murit sau a leșinat? Când în sfârșit din înfățișarea călăului se înțelege că Horia e mort, glasuri încrucișate încep să protesteze:

— Cum se poate să fi fost executat

ordin să ucidă pe iobagul credincios Petre Cara din Curechiu, care, dupăcum i-a fost datoria, denunțase autorității comitatului turburarea care se începuse. Apoi a înduplecat poporul să pătrundă cu dânsul tot mai adânc în țară, să ucidă pe toți magnații, pe toți nobilii și pe toți iobagii unguri, să le prădeze și să-le devasteze toate averile. Hotărârile acestea le-a executat dânsul în persoană, în modul cel mai crâcnos și neomenos, în comunele Cristior, Brad, Ribița, Câmpeni și în alte locuri.

Astfel au urmat, dupăcum se știe, devastări și aprinderi înfiorătoare și diferite omoruri și aceasta în înțelegere totodată cu căpitanii și anume: cu Horia, zis altfel Ursu Nicola și cu Ion Cloșca.

Și cu această ocazie, dânsul n'a cruțat nici chiar trupele împărătești, ce au fost trimise ca să restabilească liniștea publică; cei din contră, a ordonat să-le maltrateze și să le nimicească. Prin faptele acestea, Gheorghe Crișan, ca unul ce-a turburat liniștea publică cu intențiune și într'un mod rădăcios, ca agitator și amăgitor al poporului de jos, ca îndemnător la rele și omorător crud, dânsul s'a făcut vinovat de crimele cele mai grave și neiertate, atât în ce-i privește persoana proprie, cât și pentru crimele ce le-a comis poporul, pe care dânsul l-a revoltat; și în fine ca să poată scăpa de severitatea meritată a justiției, s'a făcut omorătorul său propriu.

„Cu toate că asupra sa, dacă nu se sustrăgea dela pedeapsă prin sinucidere, s'ar fi aplicat o pedeapsă mult mai severă și mai evidentă, totuși pentru a da o iocană și un exemplu de oroarea acestei pedepse, corpul mort al acestui criminal principal să fie târât la locul de supliciu și acolo, în conformitate cu codul criminal Carolin și Teresian, articolul despre ofensarea Maiestății civile, despre revoluție și articolul despre pedepse în general, gâdele să-i taie capul și să-i despice corpul în patru bucăți; capul să i-se pună în țeapă la locul domiciliului său în Cărpeneș, iar celalalte patru bucăți să se pună pe roate

asa de repede?... Cel puțin un ceas ar fi trebuit să-l torture!... Nelegal!... Părtinire!...

Maiorul se infurie. Printre protestatori zărește un domn mustăcios, în uniformă de funcționar. Se repede la dânsul:

— Ce nu-ți place dumnilale?

— Ați procedat nelegal, domnule maior! strigă funcționarul ungur cu ochii roșii.

Asta e inadmisibil!... Asta e bătae de joc față de nația maghiară!

— Așa? se indignază ofițerul. Căprari! Pune mâna pe domnul! L-am arestat!... Patru soldați!

Funcționarul mormăie ceva, încearcă să răstălmăcească ce-a spus. Maiorul întoarce spatele.

Un moșneag de pela Mogoș, văzând pe domnul ungur între baionete, șoptește feciorului său:

— Of, măcar așa să ne mai sărăm și noi sufletul! Dumnezeu să-i dea sănătate maiorului că tare-i om de omenie și cu dreptate!

Grupul de ofițeri felicită pe maior pentru lovitura de grație ce a ordonat-o.

— Cel ce privește moartea atât de liniștit, orice ar fi greșit, e un om! murmură un locotenent foarte tânăr.

— Un om?... Mai mult decât un om! zice maiorul cu ochii umezi.

și anume: o parte de sus a corpului, la Abrud, o parte de jos la Bucium, în comitatul Albei de jos, a doua parte de sus la Brad și a doua parte de jos la Mihaleni, în comitatul Hunedoarei.

Această sentință s'a pronunțat la Alba-Iulia în 14 Februarie 1785 pentru dânsul, ca o pedeapsă binemeritată, iar pentru alții asemenea lui, ca să le fie de exemplu și de groază.

Contele Antoniu IANKOVITS.

Peste două zile, în 16 Februarie, această curioasă și neomenească sentință se și execută peste corpul lui Crișan.

În 26 Februarie apoi, contele Iancovits pronunță sentința de moarte și asupra lui Horia și Cloșca. Publicarea i se făcu înaintea edificiului de gardă și a corpului de armată, care se afla în Alba-Iulia.

Textul era următorul:

Sentință.

Comisiunea aulică cesaro-regală încredințată din partea Maiestății sale, ca să cerceteze turburările și să aducă iarăși pe țărani la calea legalității, a pronunțat, în conformitate cu ordinele mai înalte, următoarea sentință în procesul criminal intentat lui Horea, zis și Ursu Nicola din comuna Răul-mare, din marele principat al Transilvaniei, în etate de 54 ani, de religie ortodoxă, căsătorit și iobag al fiscalului, apoi în contra lui Ion Cloșca din Cărpeneș, tot din Ardeal, în etate de 30 ani, de religie ortodoxă, căsătorit și de asemenea iobag al fiscalului.

Cu toate că Horia, numit și Ursu Nicola, a negat mereu toate faptele, ce se aduc în contra s'a, totuși prin dispozițiunile unanime ale martorilor, dânsul este constatat de toate crimele, câte i se impută în general și anume, că dânsul a atârnat turburările, cari au izbucnit în acest mare principat pe la finele anului 1784, cu deosebire în comitatul Hunedoarei, al Zarandului și al Albei, că dânsul s'a pus în fruntea poporului răsculat, pe care el singur l'a adunat, le-a pus căpitani mai mici, sau mai bine capi de bandă și în parte el sau prin oamenii săi încrezuți a dat ordine, ca din fiecare casă iobăgească să vină un om înarmat la dânsul și să-l urmeze, ca astfel cu puteri unite să exermine pe toți magnați, nobilii, cetățenii și iobagii unguri, să le prădeze toate averile, să le prefacă în cenușă sau ruină toate edificiile și posesiunile și în modul acesta să poată face cu forța, ca iobagii de naționalitate română să plătească contribuțiuni mai puține.

Spre a putea executa cu mai mare siguranță această intențiune a sa atât de criminală și îndrăzneată, acest criminal de Horia, s'a folosit, după cum e constatat, de mijloacele cele mai periculoase, făcând pe diferiți oameni să-i depună jurământul de credință, apoi spre ofensa Maiestății Sale, a principelui țării, a cutezat să amăgească poporul cu acea criminală declarațiune, că dânsul are acte în scris din partea Maiestății sale, ca să execute planul său, că în puterea acestor acte, ordinele, ce le va da dânsul, trebuie să fie executate, și în fine le-a arătat o cruce de aur ca astfel cu simbolul cel mai sfânt al religiei să acopere intențiunile sale răutăcioase și oribile și să câștige încrederea deplină a poporului. Totdeodată a amenințat pe aceia, cari nu-l vor urma, sau nu vor asculta de dânsul, că au să fie trași în țeapă înaintea ușii lor și casele lor se vor preface în cenușă.

După ce astfel răutăciosul acesta de înșelător, a adus poporul în deplină furie și revoluție, a cutezat totdeodată să dea ordin țăranilor răsculați, că în caz când se vor apropia trupe cesare-regale, cariar voi să-l împiedece în executarea planului său, atunci dânsii să dea îndată semnalul de alarmă prin tragerea clopotelor, să înștiințeze comunele vecine, să se pună cu tărie în apărare și să nu lase nici un soldat să intre în comune, în fine să nu mai plătească nimănui nici dări și nici taxe de pământări.

Prin aceste ostilități îndrăznețe și prin ordinul ce l'a dat, ca să omoare pe toți ungurii, a făcut după cum se știe, pe poporul de jos, ca să comiță cruzimii înfiorătoare și neumane. De altă parte Horia, autorul principal al turburărilor, chiar și în ce-l privește

pe dânsul personal, este constatat prin martorii jurați și legal, că dânsul a dat acel ordin sever la marginea hotarului comunei Roșia, ca să umple cu fân și cu paie gurile băilor, unde se retrăseră nobilii și cetățenii unguri cu o parte din averile lor, apoi să le dea foc și în acest chip să-i silească sau să iasă din băi, sau să fie sufocați acolo în modul cel mai demn de milă și așa să nu poată scăpa de cruzimile lui.

În ce privește pe Ion Cloșca, care de asemenea neagă cu perseverență crimele ce le-a comis, dânsul e constatat prin declarațiunile martorilor și mai pe sus de orice obiecțiune, că a luat parte la toate turbările, ce le-a ațâțat Horia în comitatul Hunedoarei, al Zarandului și al Albei, Deasemenea e constatat prin declarațiunile fostului rebel, ale căpitanului Georghe Crișan, implicat și el în aceste turbări, că dânsul Ion Cloșca, a avut întrevăderi cu George Crișan și cu Horia și că dânsul a executat prădările și devastările ce le-au hotărât împreună în Câmpeni, Lupșa, Ofenbaia, Mușca, Mogoș, Cricău, Roșia, Abrud și din mai multe locuri, că el a publicat ordinele lui Horia și a amenințat cu țeapa și cu aprinderi pe aceia, cari nu vor voi să-l urmeze, că a numit căpitani mai mici peste țărani răsculați și astfel ca unul din autorii principali, s'a făcut vinovaț de toate omorurile crâncene, de aprinderile, prădările și devastările înfiorătoare, ce le-a comis poporul revoltat și înșelat într'un mod atât de josnic. Cu deosebire dânsul, Cloșca, a silit pe preotul Petru Iancu din Lupșa, să iee cu sine sfânta cuminăcătura din biserica comunei și s'o ducă până la Cricău, după mulțimea desfrănată și tâlhărească și aceasta din cauză să poată executa cu mai mare siguranță inten-

țiunile sale rele, neumane și oribile, și să înșele poporul în modul cel mai detestabil. Prin faptul acesta, Ion Cloșca, a dezonorat și profanat sfânta cuminăcătura într'un mod sacrileg.

Peste tot așa dar, Horia și Cloșca au merit o pedeapsă criminală, ca unii ce au turburat cu răutate și cu intențiune liniștea publică, ca agitatori, amăgitori, ca unii ce au fost căpitani la omorurile și aprinderile cele mai groaznice și cari au săvârșit chiar dânsii tâlhării și prădări violente, au meritat să fie pedepsiți, atât pentru fărădelegile și crimele ce le-au săvârșit dânsii, cât și pentru acelea cari le-a săvârșit poporul.

Ca urmare, Horia, zis altfel și Ursu Nicola și Ion Cloșca, fiind constatați ca niște criminali crânceni, cari au săvârșit omoruri și prădări, ca turburatori îndrăzneți ai liniștei și siguranței publice, în conformitate cu codul criminal Terezian, art. 62 despre turburări și răscoale și art. 90 despre tâlhării, au să fie duși pentru crimele aceste la locul hotărât de chin și acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului, începând în jos în sus și anume: mai întâi lui Ion Cloșca, apoi lui Horia, zis' și Ursu Nicola, și în modul acesta să fie trecuți din viață la moarte, iar corpurile lor să se despice și să se taie în 4 bucăți; capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri și anume în comunele unde au săvârșit cruzimile cele mai înfiorătoare, iar intestinele lor să se îngroape la locul supliciului.

Această sentință s'a pronunțat în 26 Februarie 1785, pentru dânsii, ca o pedeapsă binemeritată, iar pentru alții asemenea lor, ca să le fie de exemplu și de frică.

Contele Antonlu Jankovitsch.

Un cuvânt către țărani!

În zilele acestea, la Alba-Iulia, se va face desvelirea monumentului martirului Horia și n'am putut să lăsăm să treacă acest mare eveniment, fără ca să ne reamintim trecutul sbuciumat, durerea, bucuria și gloria noastră și mai cu seamă este foarte potrivit acest prilej ca să mai stăm puțin de vorbă și cu voi iubii țărani, spunându-ne păsurile cu sinceritate, să ne analizăm sufletele și conștiința noastră, lăsând la o parte orice palimă, reinviind amintirea zilelor mărețe, când dela opincă până la vladică, strănși uniți slujiam aceluiși ideal sfânt, care, pentru această vrednicie, Dumnezeu ni l-a împlinit.

Orice popor își are pătura țărănească și pătura cărturărească, fără de care altfel nu poate să existe.

Mai vârtos la noi românii aceste două clase aproape s'au contopit prin forța împrejurărilor și dată fiind situația noastră din trecut, de popor subjugat de asupritorii de veacuri, s'a dovedit că nu poate să existe o națiune dacă pătura țărănească și cărturărească nu trăesc într'o armonie deplină. Armonia aceasta în zilele de grea obidă n'a încetat o clipă de a fi între țaran și cărturar. Suferința a fost deopotrivă de grea și pentru unul și pentru celălalt și împărțindu-se pe toți umerii povara, a fost mai ușoară și izbânda mai sigură. Cine ar putea să uite de spiritul de jertfă de sine al cărturarului, care pus în slujba neamului a luptat pentru izbândă și realizarea visului de veacuri — *Desrobirea poporului român?* — Din mîntea căruia român s'ar putea șterge icoana încă vie a batjocurilor și a chinurilor de martir, suferite de acești bărbați pentru credința și dragostea lor față de popor?

Preotul țărăt din biserică pentru că striga din fața altarului sfânt dreptatea care trebuia să ni-se dea, libertatea răpită.

Dascălul cu obraji îmbujorați, cu ochii scânteietori, smuls din mijlocul copilașilor pentru că-și propovăduia crezul românesc și le spunea povestea frumoasă cu Făt-Frumos ce va veni odată pe un cal năstrușnic să ridice pe altarul morților steagul biruitor — aducător de libertate.

Câți dintre aceștia n'au sfârșit prin temnițele Seghedinului și Vațului, ori la spânzurătoare sau impușcați la o margine de șanț. Toate acestea n'au putut să strice armonia ce exista între popor și cărturari, mai cu seamă

la sate căci poporul și-a pus încrederea oarbă în preoful și dascălul său, cari le era singura mângăere în nevoi și căpitani pe cari îi urmau până la moarte, cum zice și cântecul nemuritorului Andrei Mureșan:

„Preoți cu crucea'n frunte
Căci oastea e creștină.”

Dacă unitatea noastră națională n'a putut să se știrbească și crezul nostru sfânt a trăit viu până la împlinirea lui, aceasta se datorește numai și numai acestei încrederi și supuneri ce a avut-o poporul față de conducătorii săi, ce și-au câștigat-o prin dragostea lor față de popor și prin spiritul lor de jertfă. Românul are o însușire bună — la vreme de primejdie este srâns unit.

Iată zidul nebiruit pe care n'a putut să-l înfrângă dușmanii noștri. Astăzi, dușmanul caută să ne sape pe sub ascuns. Nu uitați că e mai primejdios a te lupta cu un dușman ascuns ce se găsește printre noi — decât să te lupți cu armata ce primește lupta piept la piept.

Dușmanii noștri nu pot uita, ce bun a fost românul de tras la jug, nici rușinea de a vede pe subjugatul de eri, azi stăpân. Ei nu vor să recunoască că ni s'a făcut o dreptate Dumnezeiască.

Durere! Că atacul dat în mod laș pe alte căi, prin uneliri îndreptate împotriva credinței și unității noastre sufletești, a prins în multe părți și a săpat o prăpastie între popor și conducătorii săi sufletești. Dacă căutați bine veți zări în acestea sclipind ochii triumfători ai diavolului, care își vâra coada între noi. Avem dușmani, desigur. Copacul mândru e dușmanit de tufa mică și neînsemnată și de trestia slabă și nepulcinoasă.

Poporul nostru nu trebuie să uite nici-o clipă, că își datorește totul astăzi numai bisericii și școlii și prin urmare căpeteniilor ei cari au ținut sufletul în popor, nesocotind orice batjocură, suferință jertfindu-se pentru neam și ideal.

Oare nu tot dela opincă s'au ridicat cei mai mari bărbați ai neamului și cei mai mulți cărturari? Iată că din sânul nostru, al țărâniimii, au ieșit toți și prin urmare este în ei înăscută dragostea față de popor, căci în același timp își iubesc părinții, frații și nepoții.

Poate oare să se instrăineze de ei? Nu! Pentru că au crescut în același leagăn, au avut aceeași maică și le-a cântat aceleași cântece.

Poate el oare să se lupte pentru altceva, decât pentru binele lor săi? Să nu ne înstrăinăm unul de altul, să nu lăsăm ca dușmanul să uneltească între noi și așa cum la nevoie am fost uniți strănși, să nu slăbim această legătură, mai cu seamă astăzi, pentru ca să putem stăpâni, ceea ce s'a câștigat cu jertfe mari, căci altfel ne-ar urmări blestemul crunt al părinților noștri.

Tu cărturar ai învedere în vitejia și credința țaranului; iar tu țaran ai încredere în cărturarul, care prin dragostea ce ți-o poartă și prin silința lui te face mai fericit. Altfel va fi pieirea noastră. Uniți-vă mai mult cu preotul dascălul și cărturarul satelor noastre, adunați-vă strănși în juru-le, îndoiți-vă încrederea și dragostea în ei, ca astfel prin ei să se poată face puntea de trecere și comunicarea cu cei dela orașe și să se poată munci pentru proșpăirea patriei noastre scumpe.

Să nu ne lăsăm ademeniți de îndemnurile rele cari sunt pornite de la dușman și duc la distrugerea noastră și a patrimoniului nostru sfânt și cu același avânt ca în clipele mărețe din 1918, uniți în frăția dela opincă, până la Vladică să zicem iar:

„Hai să dăm mână cu mână
Ce-i cu inima română” ...

Și să făgăduim că:

„Între noi să nu mai fie
Decât flori și armonie” ...

Păr. D. Gog.

ȘTIRI

■ **Către sătenii noștri.** Comitetul de conducere al gazetei „Aiudul” a hotărât să scoată, în fiecare lună, un număr pentru popor. Suntem mulțumiți că acest cel dintâiu număr îl putem închina pomenirii lui Horia, Cloșca și Crișan. În numerele viitoare vom sta de vorbă cu iubii noștri săteni despre o mulțime de lucruri și avem o singură dorință, ca glasul nostru să nu fie glasul celui ce strigă în pustie. Mântuitorul nostru a spus că nu numai cu pâine trăiește omul, ci și cu cuvântul lui Dumnezeu. Primiți deci gazeta noastră și cetiți-o, fiindcă prin ea n'o să vă cerem voturi, n'o să vă vorbim despre politică, ci numai despre lucruri pentru inima și sufletul vostru românesc.

■ **Oaspe rar.** De câteva zile petrece în țara noastră comandatul suprem al armatelor franceze, generalul Gamelin. Distinsul oaspe a fost primit cu mare paradă la București. De aici el va merge la manevrele regale, iar la 14 Octombrie va veni la Alba-Iulia; să se închine și el pomenirii țaranilor mucenici. Este deci cu atât mai mare datoria noastră de-a merge cât mai mulți la acest măreț praznic.

■ **În legătură cu serbările dela Alba-Iulia.** Se aduce la cunoștința tuturor că guvernul pune la dispoziția sătenilor cari merg la Alba-Iulia *trenul gratuit dus și întors*. Asemeni se va servi poporului adunat și mâncare: se vor frige câțiva boi și se va da pâine pentru o mâncare. Rugăm pe săteni să se prezinte îmbrăcați cu minunatul nostru port românesc, pe care-l admiră atât de mult străinii. La Alba-Iulia vor fi de față și miniștrii țării străine, așa că trebuie să ne prezentăm cât mai frumoși.

■ **Dispărut.** Dementul Nuți Radu, din Aiud, str. Unirii 128, a dispărut dela locuință de 3 săptămâni. Cine știe unde se află sunt rugați a anunța poliția din Aiud.

■ **Cinematograf.** Sâmbătă la 9, Duminică la 5, 7 și 9, Luni la ora 9 slager mondial „ULTIMUL TREN DIN MADRID”. Soarta oamenilor din viitorul spaniol. Refugiu din iad. În rolul principal: *Dorothy Lamour*. Acest film trebuie văzut de toată lumea! *Journal nou*.

De închiriat apartament etaj I, 4 camere, bucatărie, parchet, apeduct, baie, dependențe tot confortul garantat. Piața Reg Ferdinand 56 Informațiunii în casă.

De vânzare în centrul orașului o casă cu 4 odăi, bucatărie cămară, verandă. Informații în biroul avocatului Dr. Neamțu. 1-2